

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LX (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LX (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LX
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojčić

International editorial board:

Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Peter Slavkovsky, Karl Kaser,
Gabriela Kilianova, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik,
Marina Martynova, Fernando Diego Del Vecchio, Kjell Magnusson

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović,
Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Dragana Rusalić, Milan Popadić, Ljupčo Risteski, Vesna
Marjanović, Predrag Piper, Maja Godina Golija, Ines Prica, Jovanka Radić, Milina
Ivanović Barišić, Mladena Prelić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at
meeting of the Department of Social Sciences SASA, April 10th 2012

BELGRADE 2012

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LX
свеска 1

Главни и одговорни уредник:
Драгана Радојичић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Карл Касер,
Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник,
Марина Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Драгана Русалић, Милан Попадић, Љупчо Ристески, Весна
Марјановић, Предраг Пипер, Маја Година Голија, Инес Прица, Јованка Радић,
Милина Ивановић Баришић, Младена Прелић

Секретар уредништва:
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 10. априла 2012.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2012.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете и науке Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

Стевановић Светлана Васильевна, Чуева Екатерина Николаевна, <i>Особености концепта «Свобода» в русской рок-поэзии</i>	7
Svetlana Vasiljevna Stevanovich, Chuyeva Ekaterina Nikolaevna, <i>Features of the 'Freedom' Concept in Russian Rock Poetry</i>	13
Светлана Васильевна Стевановић, Екатерина Николаевна Чуева, <i>Особености концепта 'слобода' у руској рок поезији</i>	19
Ana Hofman, <i>Lepa Brena: Re/politization of Musical Memories on Yugoslavia</i>	21
Ана Хофман, <i>Лепа Брена: Реполитизација музичких успомена на Југославију</i>	32
Марта Стојић Митровић, <i>Светска економска криза као индикатор системске дискриминације миграната: пример мигрантских грађевинских радника у Словенији</i>	33
Marta Stojić Mitrović, <i>World Financial Crisis as an Indicator of a Systemic Discrimination of Migrants: Migrant Construction Workers in Slovenia</i>	41
Ивана С. Башић, Бранислав Пантовић, <i>Лого и семиоза (од иконичког знака до симбола у функцији презентације српске културе)</i>	49
Ivana S. Bašić, Branislav Pantović, <i>Logo and Semiosis (From an Icon Sign to the Serbian Culture Symbol)</i>	64
Jennie Morgan, <i>The Multisensory Museum</i>	65
Џени Морган, <i>Вишечулни музеји</i>	77
Никола Крстовић, <i>Занати: Где после музеја? Економузеји: изазов музејима (на отвореном) или „нова реалност“ у очувању културног наслеђа</i>	79
Nikola Krstović, <i>Handcrafts: Where After Museum? Economuseums: Chal- lenging the (Open Air) Museums or □New Reality□ in Cultural Her- itage Protection</i>	93
Мирјана Петровић-Савић, <i>Трудноћа у обичајима Рађевине</i>	107
Mirjana Petrović-Savić, <i>Pregnancy in Radjevina Customs</i>	119

Библиографија
Bibliography

Сунчица Глишић, Биљана Миленковић-Вуковић, Јасна Чанковић,
Библиографија радова о традиционалној култури, фолклору и
популарној култури у Зборнику Етнографског института
САНУ (1–25) 121

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

Милеса Стефановић-Бановић, *Искусство смрти у савременом друштву у*
Србији, у периоду 19–21. века 143

Јована Диковић, *Нове перспективе у антропологији: научна*
фантастика и фантази као средства антрополошког
промишљања Другог 145

Марина Спасојевић, *Софија Милорадовић, Музички жаргон младих и*
молодежњий музикалњий сленг. Компаративни поглед 149

Марта Стојић Митровић, *Profantová Zuzana a kolektív: Hodnota zmeny –*
zmena hodnoty. Demarkačný rok 1989. 153

Упутство за припрему рада за штампање у Гласнику Етнографског
института САНУ 157

Instructions for publication in the Bulletin of the Institute of Ethnography
SASA 164

Са друге стране, она закључује да концепт упадљивих надгробних споменика и гробова умногоме одражава маргинализацију самог догађаја смрти, на којем се овај концепт суштински заснива. У овом поглављу А. Павић је истражила и језик погребних церемонија кроз анализе смрти и сахрана познатих историјских личности, посебно Јосипа Броза Тита, Зорана Ћинђића и Слободана Милошевића. Култ личности наставља се култом гроба, па тако гробови знаменитих постају места ходочашћа. Ауторка закључује да стога није изненађујуће што периоди значајних идеолошких промена често започињу управо девастацијом таквих културних места.

У завршном разматрању, Александра Павићеве се, пратећи развој идеја и понашања везаних за перцепцију смрти, фокусира на актуелну ситуацију и грађу која говори о односу религије и феномена смрти у савременом друштву у Србији. Ауторка закључује да и у времену секуларизације смрт и посмртно одношење према покојнику и даље представљају извор најшире схваћеног

религијског понашања. Она сматра да се, без обзира на степен и врсту религијских уверења, и без обзира на то да ли се верује и у шта се верује, религијским понашањем на неки начин продужава живот покојника и да оно за сада нема алтернативу. Ауторка на самом крају закључује, тј. поново износи тврдње, да се између смрти и религије готово може ставити знак једнакости и да, упркос извесној деградацији метафизичког, феномен смрти остаје *живи извор* значења и смисла, који, макар и у виду пригушеног осећања страха и неизвесности, још увек покреће и донекле креира стварност.

Узимајући у обзир претходно наведено, монографија Александре Павићеве може бити вишеструко интересантна и корисна студентима, истраживачима и другим стручњацима, пре свега из области етнологије, антропологије и теологије, али и из других друштвених и хуманистичких наука, јер представља изванредну студију и грађу за даљу анализу овог и сличних феномена у нашем друштву.

Милеса Стефановић-Бановић

Нове перспективе у антропологији: научна фантастика и фентази као средства антрополошког промишљања Другог

Љиљана Гавриловић. *Сви наши светови. О антропологији, научној фантастици и фантазији*. Посебна издања Етнографског института САНУ, књига 74, Београд 2011, 164 стр.

Научна фантастика и фентази (science fiction – SF, fantasy – F), као два посебна жанра, првобитно поникла из књижевности, нуде другачију слику света, или паралелни свет. Они руше устаљену представу о Ствараоцу, поретку, хијерархији, Дарвиновом *Порек-*

лу врста, и дозвољавају могућност нових креација и другачијих креатора. У неком смислу, ови жанрови ослобађају човека и његову машту, а истовремено му омогућавају да другачије сагледава појмове попут коначности/бесконачности и граница, односно,

да испровоцира и изазове мејнстрим филозофске и научне концепције времена и простора, који представљају њихову вечиту преокупацију. Тек посредством SF-а или фентезија човек схвата колико су простор и време релативни, али и то колико би тек могли да буду релативизовани спознајом другог и другачијег или паралелног света. Због тога се може чинити да SF превасходно представља филозофску инспирацију, а тек онда извор забаве и доколице. Међутим, опште је познато да се знање најбоље усваја кроз забаву и игру. SF и фентези сумаирају и адаптирају најсавременија технолошка и научна знања, најпознатије митологије, политичке системе, па чак и антиципирају друштвене догађаје и кретања, као и научна и технолошка открића на основу постојећег (глобалног) људског искуства.¹

Стога би на самом почетку требало да буде јасно да SF и фентези представљају веома комплексне жанрове, који садрже велики број тематских варијација и потенцијалних начина тумачења. Ауторка књиге, Љиљана Гавриловић, фокусирала се на само један од могућих начина. Она полази од претпоставке да су замишљени светови легитимно поље антрополошких истраживања, односно – нови антрополошки терен. Њена главна теза је да се посматрање измишљених светова нимало не разликује од посматрања „стварног“ света, тј. од оног у коме ми живимо (Гавриловић 2011, 8). Ову веома провокативну тезу ауторка заснива на два кључна аргумента. Први

се односи на то да је такозвани стварни свет такође у великој мери измишљен, јер га унутар различитих култура појединци и групе виде на посебан начин и својим га виђењем стално изнова обликују (Ibid, 7). Други аргумент се односи на то да се измишљање „измишљених“ светова већим делом већ базира на перцепцијама стварности (како природе тако и друштва), те се заправо „не говори толико о световима који *нису* (онима које смо и декларативно измислили), него и о оном који *јесте* (оном кога свакодневно поново измишљамо)“ (Ibid, 7-8).

Тако ауторка прати развој тема SF-а и фентезија кроз читав XX век и почетак XXI века, у којима описани догађаји у великој мери кореспондирају са друштвеним догађањима у „овом“ свету. Доминантно аполакиптичне теме и катастрофични сценарији SF-а и фентези филмова, серија, књига итд. логично су инспирисани искуствима тоталитарних идеологија које настају почетком тидесетих година XX века, потом искуствима II светског рата, изградњама нуклеарних бомби, економским кризама, а од скоро – и феноменом такозваног „глобалног загревања“. Најразличитији страхови и неизвесности, пројектовани у SF-у и фентезију, у њима у ствари проналазе своја уточишта. „SF приче имплицитно лече све те страхове. Оне говоре о уверењу да ће се човечанство изборити са садашњим стварним или замишљеним тешкоћама и да будућност постоји, иако ће се извесно драстично разликовати од садашњости“ (Ibid, 38).

Друга важна тема која се у оквиру ова два жанра појављује од двадесетих година XX века до данас проблематизује питање тела и бића, тј. однос између творца и створеног. Доминантна идеја побуне створеног против творца, која је присутна од, рецимо, *Франкештајна* до *Галактике*, поред

¹ Рецимо, у чувеном свемирском серијалу *Звездане стазе* први пут су представљена покретна механичка врата, која су само непуну деценију касније красила улазе најпрестижнијих трговинских ланаца и хотела, да би данас она представљала стандард и уобичајену појаву.

катаклизмичког и песимистичког краја, разматра неколико слојевитих филозофских аспеката (попут бесмртности и граница људских могућности), али и полаже сумњу у званичне религијске парадигме. Међутим, важнији аспект ове теме за антропологију јесте однос човека (ствараоца) према плоду његове креације (створеноме). Потреба човека да свет око себе уређује на основу бинарних опозиција на делу је и у његовом односу према машинама-роботима. „Доделити машинама-каовештачким људима статус Другог, те поново имати некога ко може да буде у подређеној позицији: над ким ће се осећати надмоћ и, у исто време, од кога ће се осећати страх“ (Ibid, 63). Али са развојем SF-а и фентазија може се реално очекивати и промена таквог односа, на шта ауторка такође упућује. Узимајући у обзир свет који се мења, као и друштвене норме понашања, попут поштовања људских права и равноправности, те промене се могу читовати и у самим жанровима, тј. оне се могу транспоновати на сам однос између ствараоца и машина-робота.

У том смислу, следећа важна тематика која се појављује у SF-у и фентазију упућује на то да замишљена места и догађаји у ствари могу да представљају утопијски паралелни свет, без конфликта и неједнакости, родних и расних стереотипа, и томе слично. У овом случају, замишљена места која су конципирана као Други, али утопијски Други, могу бити узор стварној/реалној култури, Други коме би се могло тежити и који, заправо, може бити путоказ за преобликовање актуелног друштва/цивилизације (Ibid, 80). Тако функција SF/F жанрова може бити просветитељска, јер они откривају светове у којима постоје и у којима се поштују универзалне вредности, који су толерантни према различитостима и

у којима, метафорички и фактички, принцип живота и добра надвладава принцип смрти, мрака и зла. Будући да је основни мотор просветитељства била промена реалног друштва, чини се да су SF и фентазија једним делом прихватили просветитељску парадигму, у намери да се барем на имагинативном, а понекад и на ангажованом плану утиче на промену овог (реалног) друштва кроз измишљени, паралелни утопијски свет.

Према ауторки књиге, то је уједно једна од тачака спајања антропологије и SF-а и фентазија, јер у скривеним циљевима, како антропологије тако и SF-а и фентазија, готово је увек промена света. „Задатак антропологије можда јесте да разуме како културе функционишу, али њен крајњи циљ је заправо одувек био *промена* друштва/културе (ређе *наше*, обично *њихове*), у складу са претпостављеним идеалом социјалних односа“ (Ibid, 132). Ауторка подвлачи још једну извесну сличност између антропологије и ова два жанра, а то је употреба готово истих тема и мотива. У анализи SF и фентазија жанрова, ауторка закључује да „научна фантастика и антропологија не само што су настајале у слично време и развијале се на сличан начин, него су пролазиле 'кризе' дисциплине у готово предвидиво цикличним периодима“ (Ibid, 128). Међутим, оно што је кључна веза између ова два жанра и антропологије јесте чињеница да, и поред тога што је тежиште антропологије на истраживању Другог и другачијег, а што нуди SF и фентазија, обе димензије – антропологија са једне стране, а SF и фентазија са друге стране – у ствари се готово увек посредно или непосредно баве нама.

Стога је потпуно оправдан наслов књиге – *Сви наши светови*, која заслужно може да се уброји у квалитетан антрополошки допринос изучавању

SF-a и фантазија. Ауторка веома подробно и информативно упознаје читаоца са историјским почецима ова два жанра, као и са тематским варијацијама у оквиру њих. Паралелно са тим, она даје историјско-политички, шири друштвени контекст, који је на посредан или непосредан начин утицао на теме анализираних SF и фантази филмова, серија и књига. Иако књига све време задржава добар стил, духовитост и јасну артикулацију мисли, ипак је, по мом мишљењу, за људе из ове дисциплине од највеће важности последње поглавље књиге, оно у којем ауторка сумира и објашњава главну везу између антропологије и ова два жанра. У том делу ауторка се, између осталог, позива на кључне антрополошке текстове и класике антропологије, који су неупућеном читаоцу откривали нови, непознати свет и правила у њему, на исти начин на који то чине жанрови попут SF-a и фантазија. Та паралела са нашим овдашњим световима, које ми највероватније никада нећемо упознати, јер смо се са њима упознали захваљујући интерпретацијама антрополога, и који можда више и не постоје, заправо је потпуно компатибилна са начином на који се ми упознајемо са оним световима тамо посредством SF-a и фантазија. Такво посматрање антропологије као „путујуће“ и сталнодефинишуће науке, одговара метафори истраживачког свемирског брода, који путује космосом у потрази за неким новим светом и појавама које ће објаснити.

Ако се овој књизи и има шта замерити, то је онда ауторкино свесно или несвесно инсистирање на SF-у и фантазију као пројекцијама стварног света у

измишљени свет. Другим речима, ауторка је – у намери да докаже везу између ова два жанра и антропологије – највише апострофирала социјалне и политичко-историјске димензије, које су се са овог света овде, у адаптираној, маскираној форми транспоновале у измишљени свет. То је свакако присутно у мање-више сваком SF и фантази жанру, као и у другим књижевним и уметничким жанровима, али није нужно главни мотив теме која се обрађује. Рецимо, некада то може бити сама идеја релативности људског постојања и нашег универзума. Међутим, иако је за антропологе најважнији аспект одраза нашег света у измишљеном свету, он у ширем контексту може бити потпуно неважан уколико се замисли да постоји друштво у којем нису присутне нити могуће наше пројекције себе и друштва у којем живимо. Другим речима, оно у којем нема ничега што би нас спојило, али ни раздвојило (као што је то случај у чувеном *Сталкеру*, Андреја Тарковског), и чије је само постојање довољно да нам се уруше све научне, техно-лошке, па и друштвене парадигме на којима смо градили сва наша укупна сазнања и убеђења (попут монолита у *Одисеји у свемиру 2011*). У том случају, ни анализе попут ових у књизи не би биле применљиве.

Међутим, ова замерка књизи није суштинска. Она пре представља сугестију ауторки да у некој будућој књизи примени дисперзивније тумачење и анализу ова два жанра. До тада топло препоручујем свим љубитељима SF-a и фантази жанра, а и онима који то нису, да прочитају овде представљену књигу.

Јована Диковић